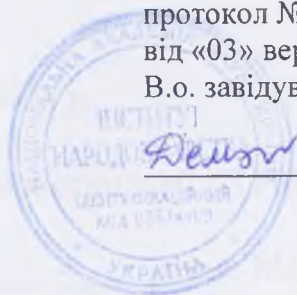

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ НАРОДОЗНАВСТВА

Схвалено
вченою радою ІН НАН України,
протокол № 8
від «11» вересня 2024 року

Затверджено
на засіданні відділу історичної етнології
ІН НАН України
протокол № 9
від «03» вересня 2024 року
В.о. завідувача відділу історичної етнології

Марія ДЕМЧУК

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕОРІЯ ЕТНОЛОГІЇ

рівень освіти	<u>третій (освітньо-науковий) рівень</u>
галузь знань	<u>03 Гуманітарні науки</u> (шифр і назва галузі знань)
напрямок підготовки	<u>доктор філософії</u>
спеціальність	<u>032 – історія та археологія</u> (шифр і назва спеціальності)
спеціалізація	<u>етнологія</u> (назва спеціалізації)
вид дисципліни	<u>обов'язкова</u> (обов'язкова/за вибором)
відділ	<u>історичної етнології</u> (назва відділу)

2024 рік

Робоча програма “Теорія етнології” для аспірантів за спеціальністю 032
Історія та археологія

Розробники: Павлюк Степан Петрович, директор ІН НАН України, д.і.н.,
проф., акад. НАН України

Робоча програма затверджена на засіданні відділу історичної етнології ІН НАН
України

Протокол № 9 від. “03” вересня 2024 р.

В. о. завідувача відділом історичної етнології ІН НАН України

“03” вересня 2024 р. Федот (с.н.с. Марія ДЕМЧУК)

Схвалено Вченою радою Інституту народознавства НАН України

Протокол № 09 від. “11” вересня 2024 р.

“11” вересня 2024 р. Голова (акад. Степан ПАВЛЮК)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 03 – гуманітарні науки (шифр і назва)	Дисципліна вільного вибору аспіранта
	Спеціальність 032 – історія та археологія (шифр і назва)	
Модулів – 1	Спеціалізація: історія та археологія	Рік підготовки:
Змістових модулів – 2		2-й
		Семестр
Загальна кількість годин - 90		4-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 6 самостійної роботи аспіранта – 12	Освітньо-кваліфікаційний рівень: доктор філософії	Лекції
		16 год.
		Семінарські
		14 – год.
		Самостійна робота
	60 год.	
		Вид контролю: залік

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить 1/2

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Для утвердження держави необхідні зусилля всього суспільства. Особливим державотворчим потенціалом володіє наука, і не тільки прикладна, завдяки якій можна вирішити складні економічні завдання, але в однаковій мірі і суспільствознавча. Суспільні процеси в Україні показують, що недостатні динамічні теоретико-методологічні зміни в суспільствознавчій сфері наук призводять до гальмування державотворчих процесів взагалі. Духовна консолідованість нації стала б активним чинником стабілізації і економічного життя в державі. Адже духовний комфорт завжди був, є і буде спонукальним фактором для творчих сил.

У цьому контексті вагомі завдання припадають на етнологію. Становлення Української держави вимагало докорінних ідеологічних і методологічних змін усієї сфери гуманітарних наук, а поготів етнології.

Учені були усвідомлені, що нова історична доба вимагає змін у методологічних підходах оцінки явищ, подій і процесів. Проте, найскладнішим для засвоєння виявиться стрижневе питання — інструментальна модифікація наукової творчості, яка передбачала застосування сучасних дослідницьких методик. Класичний підхід в організації тематики дослідження з перевіреним арсеналом методичного забезпечення поволі відступає. Застереження здебільшого полягають у цьому, що сучасні методики ніби-то малоефективні для досліджень української традиційності. Тішить те, що дискусій з цього приводу щораз менше, і в міру наукової доцільності застосовуються такі методики, які дають можливість оцінити явище як у контексті суспільно-культурного процесу, так і оглянути його в «розібраному» функціонально-молекулярному стані. Тобто відбувається якнайважливіше наукове прочитання того чи іншого явища. Інститут народознавства НАН України розпочав свою працю на ґрунтовних концептуальних засадах в галузі теорії і практики наукових досліджень, серед яких переважає комплексний підхід до етнологічного осмислення реалій і явищ традиційної культури і сучасного способу життя, розширення

предметної сфери етнології як науки, залучення до її сфери таких похідних як етнопсихологія, загальна теорія етносу, етногеографія, етнодемографія, етнолінгвістика, юридична антропологія, етнологія спілкування та інших дисциплін. Не залишена поза увагою необхідність формування та розвитку категоріального апарату; методології новітніх методик, забезпечення дійсного плюралізму теоретичних моделей, підходів і шкіл. Інститут готовий забезпечити активне суспільно громадське функціонування етнології як науки, як дійового чинника інтегральних процесів творення та розбудови національної держави, регенерації та розвитку цілісного національного організму на всіх рівнях.

Метою курсу є: акцентувати на ключових, етапних подіях становлення українців як народу, теоретично умотивовуючи цей процес. Увагу буде звернуто на етногенетичну проблематику, сучасні тенденції етнічної самоідентифікації тощо.

При успішному вивченні дисципліни аспірант набуде таких компетентностей:

ЗК 3. Здатність розв'язувати комплексні проблеми на основі системного наукового світогляду, професійної етики та загального культурного кругозору.

ЗК 9. Здатність застосовувати різні методи досліджень відповідно до мети, завдань та особливостей наукових проєктів.

СК 8. Здатність працювати в міжнародному контексті і реалізовувати спільні проєкти у сфері історії та/або археології з європейськими та євроатлантичними інституціями.

ПРН 7. Застосовувати сучасні інструменти і технології пошуку, оброблення, аналізу й збереження даних та інформації, статистичні методи аналізу даних великого обсягу та складної структури, спеціалізовані програмне забезпечення, бази даних та інформаційні системи у науковій та викладацькій діяльності.

Знання

- знання основних напрямів етнології (еволюціонізм, дифузійонізм, соціологічна школа в етнології, функціоналізм, структурний функціоналізм, школа історичної етнології в США, етнопсихологія, структуралізм, культурний релятивізм, неоеволюціонізм);
- основних теорій етносу;
- фактори утворення етносу; основних концепцій етногенезу;
- вертикальної та горизонтальної стратифікації етносів; взаємозв'язки між етносом, культурою та мовою; етнічних процесів сучасності; природи та характеру міжетнічних конфліктів.

Уміння:

- аналізувати теоретичну літературу з етнології, визначати її належність до наукової школи та напрямку;
- з'ясовувати зміст і значення різних етнокультурних процесів;
- застосовувати знання з теорії етнології для вироблення рекомендацій щодо способів міжетнічних комунікацій та залагодження міжетнічних конфліктів.

Дисципліна «**ТЕОРІЯ ЕТНОЛОГІЇ**» відноситься до базових, є однією з дисциплін циклу професійної підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня доктора філософії зі спеціальності 032 «Історія та археологія». За підсумками курсу аспіранти здають залік.

3. Програма навчальної дисципліни:

Тема 1. Етнологія в системі соціо-гуманітарного знання.

Основні напрямки та дослідницькі проблеми в етнології. Вивчення традиційної культури. Дослідження етнодемографічної проблематики. Розвиток етнологічних знань як напрямок досліджень в етнології. Етнопсихологічні дослідження. Вивчення міжетнічних взаємовіносин та етнокультурних контактів. Теоретичні проблеми етносу

Тема 2. Становлення теоретико-методологічної бази етнології.

Становлення наукової методології в етнологічній галузі. Предмет і методи дослідження міфологічної школи. Метод пережитків та концепція еволюційного розвитку людства в етнології XIX ст. Концепція культурних кіл та її вплив на розвиток етнологічної методології. Соціологічні та психоаналітичні методи в етнології. Теоретико-методологічні підходи в українській етнології другої половини XIX ст.

Тема 3. Основні теорії етносу.

Основні теорії етносу та національності. Проблеми етногенезу. Основні етапи етнічної історії. Типи етнологічних процесів. Етніміми. Традиційна культура як об'єкт вивчення самосвідомості та етичної ідентичності. Етнічні функції культури.

Тема 4. Етнічні процеси сучасності.

Етнооб'єднавчі процеси. Етнічна дифузія. Етнічна консолідація. Етнічна асиміляція. Міжетнічна інтеграція. Етнічна конвергенція. Етнічна міксація. Етнорозмежувальні процеси. Етнічна парціація. Етнічна сепарація. Етнічна дисперсизація.

Тема 5. Сучасні теоретичні підходи та методи етнологічного дослідження.

Загальнонаукові принципи дослідження. Методологічні підходи. Загальнонаукові методи та специфіка їхнього застосування в етнології. Методи наукового пізнання, що застосовуються в історичних дослідженнях. Методи етнології та їх місце в історичній науці. Структурно-функціональні дослідження в етнології середини ХХ ст. Семіотичні методи. Культурний релятивізм та його вплив на методи в етнології. Крос-культурний аналіз. Постструктуралізм та сучасні методологічні підходи до вивчення етнологічних проблем.

4. Структура навчальної дисципліни. Навчально-тематичний план лекцій, семінарських занять і самостійної роботи

Темі	Назва теми	Кількість годин		
		Лекції	Семінари	Самостійна робота
1	Етнологія дослідження в системі соціо-гуманітарного знання	3	2	12
2	Становлення теоретико-методологічної бази етнології	3	3	12
3	Основні теорії етносу	3	3	12
4	Етнічні процеси сучасності	3	3	12
5	Сучасні теоретичні підходи та методи етнологічного дослідження	4	3	12
Всього годин за семестр		16	14	60

5. Методи навчання

У процесі вивчення дисципліни «Теорія етнології» використовуються методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності (лекція, пояснення, бесіда, робота з підручником; ілюстрування, самостійне спостереження та ін.) та методи стимулювання навчальної діяльності (навчальна дискусія, створення проблемної ситуації у процесі викладання).

Пояснювально-ілюстративний метод. Аспіранти здобувають знання, слухаючи розповідь, лекцію, з навчальної або методичної літератури, через екранний посібник у "готовому" вигляді. Сприймаючи й осмислюючи факти, оцінки, висновки, вони залишаються в межах репродуктивного (відтворювального) мислення. Такий метод якнайширше застосовують для передавання значного масиву інформації. Його можна використовувати для викладення й засвоєння фактів, підходів, оцінок, висновків.

Репродуктивний метод. Ідеться про застосування вивченого на основі зразка або правила. Діяльність тих, кого навчають, є алгоритмічною, тобто відповідає інструкціям, розпорядженням, правилам - в аналогічних до представленого зразка ситуаціях.

Метод проблемного викладення. Використовуючи будь-які джерела й засоби, педагог, перш ніж викладати матеріал, ставить проблему, формулює пізнавальне завдання, а потім, розкриваючи систему доведень, порівнюючи погляди, різні підходи, показує спосіб розв'язання поставленого завдання. Аспіранти стають ніби свідками і співучасниками наукового пошуку.

Частково-пошуковий, або евристичний метод. Його суть - в організації активного пошуку розв'язання висунутих педагогом (чи самостійно сформульованих) пізнавальних завдань або під керівництвом педагога, або на основі евристичних програм і вказівок. Процес мислення набуває продуктивного характеру, але його поетапно скеровує й контролює педагог або самі аспіранти на основі роботи над програмами (зокрема й комп'ютерними) та з навчальними посібниками. Такий метод, один з різновидів якого є евристична бесіда, - перевірений спосіб активізації мислення, спонукання до пізнання.

Дослідницький метод. Після аналізу матеріалу, постановки проблем і завдань та короткого усного або письмового інструктажу ті, кого навчають, самостійно вивчають літературу, джерела, ведуть спостереження й виміри та виконують інші пошукові дії. Ініціатива, самостійність, творчий пошук виявляються в дослідницькій діяльності найповніше. Методи навчальної роботи

безпосередньо переходять у методи, які імітують, а іноді й реалізують науковий пошук.

6. Методи контролю

Оцінювання аспірантів здійснюється на основі модульно-рейтингової системи за шкалою від 0 до 100 балів. Остаточний рейтинг складається з рейтингу роботи аспіранта упродовж семестру та його рейтингу індивідуальну наукову роботу. Рейтингова оцінка знань аспірантів з курсу визначається за сумою балів, отриманих аспірантами за працю на практичних заняттях, самостійну творчу домашню роботу і колоквиуми. Це відповідно по **50 балів** у кожному змістовому модулі.

Лекції: Передбачають систематичний і послідовний виклад навчального матеріалу. Відвідування лекцій для аспірантів є обов'язковим.

Семінарські заняття проводяться за результатами вивчення змістовних модульних частин навчального курсу (**максимально 20 балів**).

Індивідуальна творча робота (**максимально 40 балів**), що виконується на одну з обраних тем (есе, реферат, рецензія, презентація).

Колоквиум (письмове або усне опитування) за результатами вивчення змістового модулю (**максимально 40 балів**).

Якщо за результатами модульно-рейтингового контролю аспірант отримав менше 50 балів то він не допускається до заліку і вважається таким, що не виконав усі види робіт, які передбачаються навчальним планом на семестр з даної дисципліни та зобов'язаний виконати додаткові завдання з погодженням з викладачем або випускаючим відділом. У разі отримання аспірантом менше 24 балів, він повинен повторно пройти навчальний курс.

7. Розподіл балів, що присвоюється аспірантам

Зміст курсу поділений на 2 змістових модулі. Кожний змістовий модуль включає в себе лекції, семінари, самостійну роботу студентів, які завершуються рейтинговим контролем рівня засвоєння знань програмного матеріалу відповідної частини курсу. У змістовий модуль 1 (ЗМ1) входять теми 1 – 6, у змістовий модуль 2 (ЗМ2) – теми 7 – 10. Оцінювання знань аспірантів здійснюється за 100-бальною шкалою. Максимальна кількість балів при оцінюванні знань за успішність становить 100 балів.

Змістовий модуль 1			Підсумковий контроль/ залік (разом)
самостійна робота (виконання індивідуального завдання)	семінари	модульний контроль (колоквіум)	100 (максимум)
40 (максимум)	20 (максимум)	40 (максимум)	

8. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90–100	A	відмінно	
81-89	B	дуже добре	
71-80	C	добре	
61-69	D	задовільно	
51-60	E	достатньо	
25-50	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	
0-24	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	

9. Рекомендована література

Базова:

1. Балушок В. Формування об'єктивної основи для етногенезу українців // Народна творчість та етнографія. – 2000. – № 1. – С. 32–40.
2. Баран В. Становлення ранньосередньовічних слов'янських культур та основні шляхи розселення слов'ян // Записки НТШ. – Львів, 1993. – Т. ССХХV.
3. Гошко Ю. Г. Населення Українських Карпат XV–XVIII ст. Заселення. Міграції. Побут / Ю. Г. Гошко. – Київ : Наукова думка, 1976. – 204 с.
4. Козак Д. Н. Особливості етнічної історії Східнокарпатського регіону в латенський час і в перших століттях нашої ери / Д. Н. Козак // Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 1999. – Т. 1 : Археологія та антропологія. – С. 163–226.
5. Макарчук С. А. Етнічна історія України: навч. посіб. – Київ: Знання, 2008. – 471 с.
6. Мала енциклопедія етнодержавознавства. – Київ: Генеза, 1996. – 942 с.
7. Нидерле Л. Славянские древности / Л. Нидерле. – Москва : Издательство иностранной литературы, 1956. – 450 с.
8. Павлюк С. Походження українського народу у контексті традиційної культури. Лекції спецкурсу з етнополітології / Степан Павлюк. – Львів, 2006. – 84 с.
9. Павлюк С. Енциклопедичний словник основних понять і термінів з теорії етнології / Степан Павлюк. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 2020. – 448 с.
10. Павлюк С. Етногенеза українців: спроба теоретичної реконструкції. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2006. – 247 с.
11. Сегеда С. Історична динаміка етнічного складу населення України // Досвід України в галузі прав національних меншин. – Київ: Либідь, 1994. – С. 7–16.
12. Сегеда С. У пошуках предків. Антропологія та етнічна історія України / С. Сегеда. – Київ : Наш час, 2012. – 462 с.

13. Тиводар М. Етнологія: навч. посіб. для студ. іст. спец. вищих навч. закл. / М. Тиводар. – Львів: Світ, 2004. – 624 с.

Додаткова:

14. Балущок В. Етнічна ситуація на слов'янських землях України в епоху Київської Русі // Народна творчість та етнографія. – 2004. – С. 46–57.

15. Вакуленко Л. В. Населення Східних Карпат в пізньоримський час / Л. В. Вакуленко // Етногенез та етнічна історія Українських Карпат. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 1999. – Т. I : Археологія та антропологія. – С. 227–262.

16. Вівчарик М. М., Капелюшний В. П. Українська нація: витоки, становлення, сьогодення. – Київ: Наука, 2003.

17. Вовк Х. К. Студії з української етнографії та антропології / Хведір Вовк. – Київ : Мистецтво, 1995. – 336 с.

18. Глушко М. Методика реконструкції об'єктів культури населення України доісторичного періоду (досвід етнологів) / Михайло Глушко // Археологічні дослідження Львівського університету. – Львів, 2006. – Вип. 9. – С. 193–210.

19. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. – Київ: Либідь, 1991. – 67 с.

20. Зан М. Етнічні процеси на Закарпатті в сучасну добу // Народна творчість та етнографія. – 2010. – № 1. – С. 31–42.

21. Крип'якевич І. П. До питання про національну самосвідомість українського народу в кінці XVI – на початку XVII ст. // Український історичний журнал. – 1996. – № 7. – С. 34–39.

22. Павлюк С. П. Народна агротехніка українців Карпат другої половини XIX – початку XX ст. – Київ: Наукова думка, 1986. – 171 с.

23. Павлюк С.П. Традиційне хліборобство України: агротехнічний аспект. – Київ: Наукова думка, 1991. – 224 с.

24. Петров В. Походження українського народу. – Київ: Фенікс, 1992. – 192 с.

25. Приходнюк О. П. Східні Карпати у VIII–IX ст. / О. П. Приходнюк // Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат. – Львів : Інститут

народознавства НАН України, 1999. – Т. I : Археологія та антропологія. – С. 309–340.

26. Сілецький Р. Проблема типології опалювальних пристроїв стародавнього житла в Україні (конструктивно-функціональні особливості печі) / Роман Сілецький // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 2001. – Т. 242 : Праці Секції етнографії і фольклористики. – С. 230–247.

27. Тиводар М. Етнодемографічні процеси на Закарпатті (I – початок III тисячоліття) // Народна творчість та етнографія. – 2010. – № 1. – С. 4–31.

28. Худаш М. Походження імен та релігійно-міфологічні функції давньоруських і спільнослов'янських язичницьких божеств / Михайло Худаш. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 2012. – 1061 с.

29. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. – Київ, 2005.